

PASIŪLYMAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBEI

paruošti darbo grupės Šnipiškių žydų kapinių ir atminties vietos dabartiniuose Vilniaus koncertų ir sporto rūmuose įamžinimo pasiūlymams ir koncepcijai parengti (toliau – Darbo grupė)

Darbo grupė,

Sudaryta Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2023 m. balandžio 5 d. potvarkiu Nr. 65, kuriai pavesta parengti ir pateikti Vyriausybei Šnipiškių žydų kapinių ir atminties vietos dabartiniuose Vilniaus koncertų ir sporto rūmuose įamžinimo pasiūlymus ir koncepciją, apimančią Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pastato funkcinę paskirtį, Šnipiškių žydų kapinių teritorijos įamžinimą, tinkamą apsaugą, išorės ir vidaus sinergiją.

Pabrėždama istorinę nuo XV amžiaus iki 1831 m. veikusių Vilniaus Šnipiškių, arba Piromonto kapinių, svarbaus, žydų tautai švento religinio objekto, kurio pėdsakai buvo ištrinti 1971 m., kai sovietų valdžia šioje vietoje pastatė Vilniaus koncertų ir sporto rūmus, svarbą.

Sveikindama Ministrės Pirmininkės Ingridos Šimonytės ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės norą sugrąžinti Vilniui ir vilniečiams, kad ir kur jie būtų, kad ir koks likimas juos būtų ištikęs, buvusio Vilniaus istoriją, norą šiai vietai gražinti atimtą istoriją, pagarbą ir rimtį, taip pat *sveikindama* pasiryžimą nebeplėtoti šios teritorijos komerciniais tikslais ir dabartiniuose Vilniaus koncertų ir sporto rūmuose esančią memorialinę vietą skirti mūsų bendrai Lietuvos žydų istorijai, atminimui tų žydų bendruomenės narių, kurie palaidoti senosiose Šnipiškių žydų kapinėse.

Pažymėdama, kad šiandienos kartoms Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pastatas sietinas su Nepriklausomybės atgavimu: 1988 m. spalio 22–23 d. čia vyko Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas, o 1991 m. sausio 14–16 d. atsisveikinta su pašarvotais Lietuvos laisvės gynėjais, žuvusiais per Sausio 13-osios įvykius.

Pripažindama, kad Vilniaus koncertų ir sporto rūmai 2006 m. pripažinti kultūros paveldo objektu, todėl negali būti nei griauunami, nei iš esmės perstatyti.

Patvirtindama 2009 m. rugpjūčio 26 d. pasirašytą Susitarimą (prisegamą prie šitų pasiūlymų) tarp Europos žydų kapinių išsaugojimo komiteto, Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės ir Kultūros paveldo departamento prie Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos, pagal kurį sutarta dėl Šnipiškių žydų kapinių teisinės apsaugos, nustatytos kapinių ribos bei nustatyti esminiai reikalavimai dėl žemės judinimo darbų.

Pabrėždama, kad kuriant Memorialą, visi darbai žydų kapinių vietoje Šnipiškėse bus vykdomi laikantis 2009 m. Susitarimo (kapinių teritorijoje draudžiama vykdyti žemės judinimo darbus. Taip pat draudžiama vykdyti žemės judinimo darbus buferinės kapinių zonos funkcinėse zonose A ir B, nebent tai susiję su egzistuojančių inžinerinių struktūrų (požeminių paslaugų ir kelių) priežiūra ir / arba Vilniaus koncertų ir sporto rūmų priežiūra. Norint atlikti žemės judinimo darbus, susijusius su minėtų objektų priežiūra, reikia gauti žydų bendruomenės Lietuvoje leidimą ir darbus vykdyti

mažiausiu įmanomu mastu. Visi žemės judinimo darbai privalo būti vykdomi prižiūrint archeologui ir paskirtiems žydų bendruomenės Lietuvoje atstovams (visi kiti esminiai reikalavimai nurodyti Susitarime)).

Sutardama, kad pagal 2009 m. Susitarimą, Žydų kapinių apsaugos Europoje komitetui patikėta prižiūrėti visų sprendimų dėl žydų kapinių Šnipiškėse, susijusių su halacha, įgyvendinimą.

Ištaisydama faktą, kad šiuo metu Lietuvoje nėra dedikuotos erdvės, kuri įtaigiai istoriškai susiklosčiusių materialių priemonių sinergijos pagalba plačiai visuomenei komunikotų apie žydų kapines ir jų naikinimą įvairiais laikmečiais, taip ugdant plačiosios visuomenės pilietiškumą bei žinojimą.

Pripažindama, kad sudėtinga Šnipiškių žydų kapinių istorija, apimanti ir kapines, ir sovietmečiu statytą pastatą, yra įtaigus pasakojimas, kurį reikėtų pristatyti;

Pažymėdama, kad šis projektas turėtų ženkliai reikšmę pristatant Lietuvą – parodytų Lietuvos atvirumą bei toleranciją;

Sutardama, kad tiek Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pastatas, tiek ir Šnipiškių žydų kapinių teritorija turi būti pritaikyti atminties įprasminimui bei atverti visuomenei, ypatingą dėmesį skiriant teritorijos išorės ir vidaus erdvių sinergijai. Visa teritorija – pastatas ir kapinės – turi būti sutvarkyta laikantis pagarbos ir rimties, tokiu būdu šviečiant visuomenę, atgaivinant ir plėtojant senųjų kapinių ir žydų bendruomenės istorinę atmintį.

Pripažindama didelę žalą, padarytą Lietuvos žydams – litvakams – ir žydų kultūros paveldui Vilniuje, istoriškai vadintame "Lietuvos Jeruzale" ir neabejotinai Rytų Europos žydų centru.

Patvirtindama savo pasirengimą prisidėti prie Šnipiškių žydų kapinių ir atminties vietos dabartiniuose Vilniaus koncertų ir sporto rūmuose tinkamo įamžinimo.

Sutardama, kad esminis šio viso projekto įgyvendinimo tikslas – empatija, kuri paliestų kiekvieną Lietuvos gyventoją, kiekvieną apsilankiusįjį, kadangi ši vieta yra ypač svarbi Lietuvos istorijai.

Sutardama, kad Priežiūros komitetui, įskaitant Darbo grupės narius, bus skirta prižiūrėti Memorialo kūrimo darbus. Reikalais, susijusiais su halacha, tie planai turėtų atspindėti pagrindinių žydų ortodoksų organizacijų, kurioms atstovaujama Darbo grupėje („Agudah Israel“, Ortodoksų sąjungos, CER, ir CPJCE), požiūrį;

Sutardama, kad Šnipiškių žydų kapinių įamžinimas neturėtų užkirsti kelio Užupio žydų kapinių įamžinimui.

Apibendrinama 2023 m. birželio 1 d., 2023 d. spalio 26 ir 2023 m. lapkričio 28 d. Darbo grupės susitikimuose vykusias diskusijas,

N u t a r i a:

1. Vilniaus koncertų ir sporto rūmai turėtų būti paminklu žydų kapinėms:
 - (a) Pastate turėtų būti pateikta išsami informacija apie kapinėse palaidotus asmenis, įskaitant vardus, biografijas, rašytinius kūrinius ir jų poveikį;
 - (b) Jame taip pat turėtų būti pristatoma Vilniaus žydų bendruomenės istorija tais metais, kai kapinės buvo naudojamos. Galėtų būti pateikiami kapinių žemėlapiai ir nuotraukos, antkapiniai paminklai ir išsamesnė informacija apie kapinėse palaidotus žymius asmenis, apie kuriuos žinoma daugiau;

- (c) Jame taip pat turėtų būti pateikta papildomos informacijos apie žydų kapines, laidojimo papročius ir tradicijas, istorinių liudijimų apie kitas sovietų išniekintas žydų kapines;
 - (d) Pastate taip pat turėtų būti pagerbti įvykiai, atvėrę kelią Lietuvos nepriklausomybei, kuri savo ruožtu leido nutraukti žydų kapinių išniekinimą. Tarp šių įvykių – 1988 m. spalio mėn. įvykęs Lietuvos laisvės Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas, 1991 m. sausio 13 d. įvykių aukų pašarvojimas, taip pat ankstesni istoriniai reiškiniai, vedę į nepriklausomybę;
 - (e) Šią skaudžią istoriją mums paliko sovietų politika (buvusių kapinių išniekinimas ir užstatymas), kurią taip pat būtų galima iširti ir pristatyti;
 - (f) Ne mažiau kaip 75 % memorialo turėtų būti skirta žydų kapinėms, jose palaidotiems asmenims ir žydų gyvenimui Vilniuje kapinių gyvavimo laikotarpiu, o ne daugiau kaip 25 % – sovietinei kapinių išniekinimo politikai, pastato istorijai, jo vaidmeniui Lietuvos nepriklausomybės judėjime;
 - (g) Didžiulės pagrindinės salės tuštuma suteikia galimybę lankytojui sukurti paveikią ir emocingą patirtį;
 - (h) Administracinė pastato dalis gali būti pritaikyta papildomai edukacinei ir dokumentinei medžiagai, tiesiogiai susijusiai su memorialo temomis; erdvėms, skirtoms apmąstymams / maldai; meninei medžiagai, skirtai pedagogams / gidams, ir erdvėms, skirtoms lankytojams bei pastato aptarnavimo tarnyboms.
2. Šnipiškių žydų kapinių teritorijos aplink Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pastatą įamžinimas turi derėti su kapinių įamžinimo memorialo projektu:
- (a) Iki 2024 m. pavasario Vilniaus miesto savivaldybė, bendradarbiaujant su Lietuvos žydų (litvakų) bendruomene ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, pažymės ir aptvers kapinių teritoriją. Teritorijoje turi atsirasti ženklai, paaiškinantys vietos svarbą, pabrėžiantys pagarbaus elgesio poreikį, kartu su informaciniais skelbimais apie jos istoriją ir reikšmę;
 - (b) Kapinių teritorija bus visiškai atskirta tinkamais barjeriais ir ribotais įėjimo taškais bei atitinkamais ženklais, nurodančiais, kad tai žydų kapinės. Kapinėse ypač svarbios kitos pagarbą kapinių istorijai išreiškiančios priemonės, įskaitant vandens vietą ir teritorijoje esamų paminklų integravimą;
 - (c) Teritorijos įamžinimo projekte būtų tikslinga išskirtinai pažymėti ir pagerbti Vilniaus Gaono Elijahu ben Šlomo Zalman palaidojimo, taip pat ir legendomis apipintą Ger Cedeko medžio vietą.
 - (d) Teritorija turi būti tvarkoma ir prižiūrima pagarbiai ir laikantis 2009 m. Susitarimo sąlygų, taip pat saugoma nuo aplinkos poveikio, erozijos, gyvūnų daromos žalos ar bet kokio tolimesnio žmonių išniekinimo;
 - (e) Pastatas ir jį supanti teritorija turėtų kurti pašvęstoms kapinėms tinkančią atmosferą, skatinančią tylius apmąstymus, ramybę ir iškilmingumą. Todėl tai neturėtų būti pramogų ar poilsio vieta ir ten neturėtų būti tokių objektų, kaip restoranas, kavinė ar suvenyrų parduotuvė, kurie trukdytų siekti šio tikslo.

PROPOSALS

to

THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

by the Working group to develop proposals and a concept for the commemoration of the Jewish cemetery of Šnipiškės and the memorial site in the current Vilnius Palace of Concerts and Sports (hereinafter 'the Working group')

The Working group,

Established by Ordinance No 65 of the Prime Minister of the Republic of Lithuania of 5 April 2023, tasked with developing and submitting to the Government proposals and a concept for the commemoration of the Jewish cemetery of Šnipiškės and the memorial site in the current Vilnius Palace of Concerts and Sports, covering the functional use of the building of the Vilnius Palace of Concerts and Sports, the commemoration and proper protection of the Jewish cemetery area surrounding it, and the synergy between the exterior and interior,

Emphasizing the historical importance of the cemetery of Šnipiškės, also known as Piromontas, which operated from the 15th century until 1831, a major religious site sacred to the Jewish people, and whose traces were erased in 1971 when the Soviet government built the Vilnius Palace of Concerts and Sports on this site;

Welcoming the commitment on the part of Prime Minister Ingrida Šimonytė and the Government of the Republic of Lithuania to restore the history of Vilnius for its residents, wherever they may be and whatever fate may have befallen them, to reclaim the lost history, respect, and dignity for this place, also *acknowledging* the decision to no longer develop this area for commercial purposes and to dedicate the memorial site in the current Vilnius Palace of Concerts and Sports to our shared Lithuanian Jewish history, honouring the memory of those members of the Jewish community who are laid to rest in the Jewish cemetery of Šnipiškės;

Noting that today's generations associate the Vilnius Palace of Concerts and Sports with the restoration of Independence: the founding congress of the Reform Movement of Lithuania was held here on 22-23 October 1988, and on 14-16 January 1991, a farewell was bid here to the defenders of freedom who lost their lives during the events of 13 January;

Recognising that the Palace of Concerts and Sports was designated as cultural heritage in 2006, and therefore it cannot be demolished or undergo any major reconstruction;

Reaffirming the Agreement signed on 26 of August 2009 (which is attached to these proposals) between the Committee for the Preservation of Jewish Cemeteries in Europe, the Lithuanian Jewish (Litvak) Community, and the Department of Cultural Heritage under the Ministry of Culture of the Republic of Lithuania, which provides for the legal protection of the Jewish cemetery of Šnipiškės, defines the boundaries of the cemetery and the essential requirements regarding earth moving works;

Highlighting that all works for the creation of the Memorial on the site of the Jewish cemetery of Šnipiškės will be carried out in accordance with the terms of the 2009 Agreement (it is prohibited to execute any earth-moving works within the territory of the Cemetery. It is also prohibited to carry out earth-moving works in functional zones A and C of the buffer zone of the Cemetery, unless it is related to the maintenance of existing engineering structures (underground services and roads) and/or the maintenance of Vilnius Concert and Sports Palace. In order to carry out earth moving works related to the maintenance of the said buildings, consent must be obtained from the Jewish Community of Lithuania and a minimum amount of work shall be carried out. All earth moving work must be carried out under the supervision of an archaeologist and designated representative of the Jewish Community of Lithuania (all other essential requirements are set out in the Agreement));

Agreeing that in accordance with the 2009 Agreement, the Committee for the Preservation of Jewish Cemeteries in Europe is tasked with overseeing implementation of all decisions regarding the Jewish Cemetery of Snipiskes relating to Halacha;

Rectifying the absence of a dedicated space in Lithuania, which would use the powerful synergy of historically developed material instruments to effectively communicate to the general public about Jewish cemeteries and their destruction across various eras, thereby cultivating civic awareness and understanding;

Acknowledging that the complicated history of the Jewish cemetery of Šnipiškės - encompassing both the cemetery and the building constructed during the Soviet era is a powerful narrative that should be presented;

Observing that this project would have a significant impact on the portrayal of Lithuania, showcasing the country's openness and tolerance;

Agreeing that both the building of the Vilnius Palace of Concerts and Sports and the site of the Jewish cemetery of Šnipiškės should be adapted for the purpose of commemoration, with open access to the public, while placing particular emphasis on fostering synergy between the exterior and interior aspects of the spaces in this territory. The entire territory - the building and the cemetery - must be organised in a respectful and dignified manner, thereby educating society, also reviving and cultivating the historical memory of the old cemetery and the Jewish community;

Recognising the significant harm inflicted on Lithuanian Jews, commonly known as Litvaks, and on the Jewish cultural heritage in Vilnius, a city historically referred to as the 'Jerusalem of Lithuania' and the unequivocal hub of Eastern European Jewry

Confirming readiness to contribute to the appropriate commemoration of the Jewish cemetery of Šnipiškės and the memorial site in the current Vilnius Palace of Concerts and Sports;

Agreeing that this project should foster understanding and empathy on the part of Lithuanian citizens and visitors alike, as the site holds special importance in Lithuania's history;

Agreeing that a Supervisory Committee, including members of the Working Group, will be tasked with overseeing plans for the development of the Memorial. On matters of Halachic concern, those plans should reflect the views of those major Orthodox Jewish organizations represented on the Working Group (Agudah Israel, Orthodox Union, the CER, and the CPJCE);

Agreeing that the commemoration of the Jewish cemetery in Šnipiškės should not prevent the commemoration of the Jewish cemetery in Užupis;

Summarising the discussions at the meetings of the Working group held on 1 June 2023, 26 October 2023, and 28 November 2023,

Hereby r e s o l v e s:

1. Vilnius Palace of Concerts and Sports should serve as a Memorial to the Jewish cemetery., The building should provide a comprehensive account of those buried in the cemetery including names, biographies, written works and their impact;
 - (a) It should also present the story of the Vilnius Jewish community during the years the cemetery was in use. This could include maps and photographs of the cemetery, tombstones and more detailed information about the prominent individuals interred in the cemetery about whom more is known;
 - (b) It should also provide additional information about Jewish cemeteries, burial customs and traditions, historical accounts of other Jewish cemeteries desecrated by the Soviets;
 - (c) The building should also pay tribute to the events that paved the road to Lithuania's independence, which, in turn, enabled ending of the desecration of the Jewish cemetery. These events included the Founding congress of the Lithuanian Liberation Movement "Sajūdis" in October 1988, the funeral space of the victims of the events of 13 January 1991, as well as earlier historical phenomena leading to the independence;
 - (d) It was the Soviet policy (of desecrating and building atop former cemeteries) that left us with this painful history, and this could also be researched and presented;
 - (e) At least 75% of the Memorial should be dedicated to Jewish cemetery, those buried there, and Jewish life in Vilnius during its existence; and not more than 25% - to include Soviet policy of cemetery desecrations, history of building, place of building in the

Lithuanian independence movement.

- (f) The vast emptiness of the main hall provides an opportunity to create an impactful and emotional experience for the visitor;
 - (g) The administrative part of the building may be adapted for additional educational and documentation materials, directly related to the topics of the memorial; spaces for contemplation / prayer; for art materials for educators / guides, and spaces for visitor and building services.
2. The commemoration of the site of the Jewish cemetery of Šnipiškės around the Vilnius Palace of Concerts and Sports must be in harmony with the memorial project:
- (a) By spring 2024, the City of Vilnius, in cooperation with the Lithuanian Jewish (Litvak) Community and the Office of the Government of the Republic of Lithuania, will demarcate and fence the cemetery site. Signs explaining the importance of the site and emphasising the need for respectful behaviour should be placed in the area together with informational placards describing its history and significance;
 - (b) The cemetery grounds will be fully demarcated with proper barriers and limited entry points and appropriate signage indicating that it is a Jewish cemetery. Other means of communicating respect for the history of the cemetery are particularly important in the cemetery, including the water facility, and the integration of the existing monuments in the area;
 - (c) In the commemorative project, it would be fitting to specifically mark and honour the burial place of Elijah ben Shlomo Zalman, known as the Gaon of Vilnius, also the site of the Ger Tzedek tree, a subject steeped in legends;
 - (d) The grounds must be developed and maintained in accordance with the terms of the 2009 Agreement and in a respectful manner and protected against the elements, erosion, animal disturbance or any further human desecration;
 - (e) The building and surrounding grounds should convey an atmosphere befitting a hallowed cemetery, promoting quiet contemplation, serenity, and solemnity. As such, it should not serve as a place of entertainment or recreation and should not include facilities such as a restaurant, café, or gift shop that would otherwise detract from this goal.